

Psychiatrie a pedopsychiatrie

Ladislav Hosák

Michal Hrdlička

Jan Libiger

a kolektiv

Psychiatrie a pedopsychiatrie

prof. MUDr. Ladislav Hosák, Ph.D.

prof. MUDr. Michal Hrdlička, CSc.

prof. MUDr. Jan Libiger, CSc.

a kolektiv

Recenzovali:

prof. MUDr. Eva Češková, CSc.

doc. MUDr. Tomáš Kašpárek, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redaktorka publikace Jana Jindrová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba a zlom DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

© Ladislav Hosák, Michal Hrdlička, Jan Libiger a kolektiv, 2015

ISBN 978-80-246-2998-8

ISBN 978-80-246-3011-3 (pdf)



Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Vedoucí kolektivu spoluautorů:

prof. MUDr. Ladislav Hosák, Ph.D.

prof. MUDr. Michal Hrdlička, CSc.

prof. MUDr. Jan Libiger, CSc.

Kolektiv autorů:

Mgr. Jan Bažant, Pardubická nemocnice

MUDr. Věra Bažantová, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

MUDr. Jitka Bušková, Ph.D., Institut spánkové medicíny, Národní ústav duševního zdraví, Klecany; Neurologická klinika 1. lékařské fakulty UK a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

MUDr. Iva Dudová, Ph.D., Dětská psychiatrická klinika 2. lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice v Motole

MUDr. Anna Hanušová, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

MUDr. Martin Hollý, MBA, Psychiatrická nemocnice Bohnice

MUDr. Radkin Honzák, CSc., Ústav všeobecného lékařství 1. lékařské fakulty UK; IKEM Praha; Psychiatrická nemocnice Bohnice

prof. MUDr. Ladislav Hosák, Ph.D., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

Mgr. Jiřina Hosáková, Ústav ošetrovatelství, Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě

prof. MUDr. Michal Hrdlička, CSc., Dětská psychiatrická klinika 2. lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice v Motole

MUDr. Jela Hrnčiarová, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové; Léčebna návykových nemocí, Nechanice

PhDr. Lukáš Humpl, Katedra interních oborů Lékařské fakulty Ostravské univerzity; Zdravotnická záchranná služba Moravskoslezského kraje

MUDr. Martin Hýža, Oddělení psychiatrické Fakultní nemocnice Ostrava a Katedra interních oborů Lékařské fakulty Ostravské univerzity

MUDr. Vladislav Chvála, Středisko komplexní terapie, Liberec

MUDr. Jiří Konrád, Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod

MUDr. Richard Köhler, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

prof. MUDr. Jan Libiger, CSc., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

doc. MUDr. Jiří Masopust, Ph.D., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

Mgr. Jiří Michalec, Katedra interních oborů Lékařské fakulty Ostravské univerzity; Psychiatrická klinika 1. lékařské fakulty UK a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

MUDr. Petr Mílek, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

prof. MUDr. Hana Papežová, CSc., Psychiatrická klinika 1. lékařské fakulty UK a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

MUDr. Ondřej Pěč, Ph.D., 1. lékařská fakulta UK v Praze; Klinika ESET Praha

MUDr. Birgita Slováčková, Ph.D., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

Mgr. Zuzana Svobodová, Oddělení psychiatrické Fakultní nemocnice Ostrava

MUDr. Tereza Szymanská, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

MUDr. Petr Šilhán, Oddělení psychiatrické Fakultní nemocnice Ostrava a Katedra interních oborů Lékařské fakulty Ostravské univerzity

MUDr. Jiří Švarc, Ph.D., Psychiatrická nemocnice Bohnice

MUDr. Ivan Tůma, CSc., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

MUDr. Bc. Libor Ustohal, Ph.D., Psychiatrická klinika Lékařské fakulty Masarykovy univerzity a Fakultní nemocnice Brno; Středoevropský technologický institut, Masarykova univerzita

doc. MUDr. Martin Vališ, Ph.D., Neurologická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc., Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty UK v Praze

MUDr. Irena Žirková, Psychiatrická klinika Lékařské fakulty UK v Hradci Králové a Fakultní nemocnice Hradec Králové

Obsah

Úvod /15

1. **Krátká historie psychiatrie** (*Jan Libiger*) /16
2. **Organizace psychiatrické péče v ČR a připravovaná reforma**
(*Martin Holý*) /28
3. **Klasifikace v psychiatrii** (*Jan Libiger*) /35
4. **Vyšetření pacienta v psychiatrii** (*Věra Bažantová*) /42
5. **Základy psychopatologie** (*Ladislav Hosák*) /56
6. **Laboratorní a pomocné vyšetřovací metody v psychiatrii**
(*Richard Köhler, Jan Bažant*) /76
7. **Organické duševní poruchy** (*Jiří Konrád*) /117
 - 7.1 Primární neurodegenerativní demence /119
 - 7.1.1 Alzheimerova nemoc a demence u Alzheimerovy nemoci /119
 - 7.1.2 Demence s Lewyho tělísky /126
 - 7.1.3 Skupina frontotemporálních lobárních degenerací /129
 - 7.1.4 Demence u Parkinsonovy nemoci /130
 - 7.1.5 Demence u Huntingtonovy nemoci /131
 - 7.1.6 Creutzfeldtova-Jakobova nemoc /132
 - 7.2 Sekundární demence /133
 - 7.2.1 Vaskulární demence /133
 - 7.2.2 Ostatní sekundární a symptomatické demence /135
 - 7.3 Delirium, které není vyvoláno návykovými látkami
(tzv. organické delirium) /135
 - 7.4 Další organické duševní poruchy /138

8. **Závislost na návykových látkách** (*Ľeta Hrnčiarová*) /142
 - 8.1 Epidemiologie /142
 - 8.2 Etiopatogeneze /143
 - 8.3 Klinické príznaky /148
 - 8.3.1 Alkohol /150
 - 8.3.2 Opioidy /160
 - 8.3.3 Kanabinoidy /163
 - 8.3.4 Léky s návykovými vlastnosťmi /165
 - 8.3.5 Stimulancia /167
 - 8.3.6 Kofein /171
 - 8.3.7 Nikotin /172
 - 8.3.8 Halucinogeny /173
 - 8.3.9 Těkavé látky /174
 - 8.3.10 Anabolické steroidy /174
 - 8.4 Vyšetřovací metody /175
 - 8.5 Průběh a prognóza /175
 - 8.6 Léčba /175
 - 8.6.1 Standardní odvykací léčba závislosti /176
 - 8.6.2 Nezdravotnické možnosti léčby závislosti /179
9. **Schizofrenie a jiné psychotické poruchy** (*Ľan Libiger*) /181
 - 9.1 Schizofrenie /182
 - 9.2 Schizotypní porucha /197
 - 9.3 Porucha s bludy /200
 - 9.4 Akutní a přechodná psychotická porucha /204
 - 9.5 Schizoafektivní porucha /207
10. **Afektivní poruchy – poruchy nálady** (*Ivan Ťůma*) /212
 - 10.1 Bipolární afektivní porucha /212
 - 10.2 Depresivní epizoda, rekurentní depresivní porucha /224
 - 10.3 Trvalé poruchy nálady /236
11. **Úzkostné poruchy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy** (*Ľereza Szymanská*) /241
 - 11.1 Fobické úzkostné poruchy /251
 - 11.1.1 Agorafobie /251
 - 11.1.2 Sociální fobie /252
 - 11.1.3 Specifická (izolovaná) fobie /255
 - 11.2 Jiné anxiózní poruchy /255
 - 11.2.1 Panická porucha /255
 - 11.2.2 Generalizovaná úzkostná porucha /257
 - 11.2.3 Smíšená úzkostná a depresivní porucha /258

- 11.3 Obsedantně-kompulzivní porucha /259
- 11.4 Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení /261
 - 11.4.1 Akutní stresová reakce /261
 - 11.4.2 Posttraumatická stresová porucha /262
 - 11.4.3 Porucha přizpůsobení /263
- 11.5 Disociativní poruchy /266
- 11.6 Somatoformní poruchy /270
 - 11.6.1 Somatizační porucha /270
 - 11.6.2 Hypochondrická porucha /271
 - 11.6.3 Somatoformní vegetativní dysfunkce /272
 - 11.6.4 Přetrvávající somatoformní bolestivá porucha /273
- 11.7 Neurastenie /275

- 12. **Poruchy příjmu potravy** (*Hana Papežová*) /278

- 13. **Neorganické poruchy spánku** (*Ľitka Buřková*) /292
 - 13.1 Neorganická nespavost /292
 - 13.2 Neorganická hypersomie /294
 - 13.3 Neorganická porucha rytmu spánků–bdění /295
 - 13.4 Náměšičnictví (somnambulismus) /297
 - 13.5 Spánkové děsy (noční děsy – pavor nocturnus) /298
 - 13.6 Noční můry /298

- 14. **Sexuální dysfunkce** (*Ľaroslav Źvěřina*) /300
 - 14.1 Sexuální dysfunkce u žen /301
 - 14.1.1 Nízký zájem o sex /301
 - 14.1.2 Nízká sexuální vzrušivost /302
 - 14.1.3 Poruchy orgasmu /303
 - 14.1.4 Dyspareunie a algopareunie /303
 - 14.1.5 Vaginismus /304
 - 14.1.6 Poruchy sexuální satisfakce /304
 - 14.1.7 Premenstruální tenze /305
 - 14.2 Sexuální dysfunkce u mužů /305
 - 14.2.1 Nízká sexuální apetence /305
 - 14.2.2 Poruchy erekce /306
 - 14.2.3 Překotná (předčasná) ejakulace /308
 - 14.2.4 Anorgasmie /309
 - 14.2.5 Orgasmus retardatus /309
 - 14.2.6 Anejakulace při orgasmu („suchý orgasmus“) /310
 - 14.2.7 Priapismus /311

15. **Poruchy osobnosti a chování u dospělých**
(*Ladislav Hosák, Jaroslav Žvěřina*) /312
 - 15.1 Specifické poruchy osobnosti (*Ladislav Hosák*) /312
 - 15.2 Návykové a impulzivní poruchy (*Ladislav Hosák*) /318
 - 15.3 Homosexualita (*Jaroslav Žvěřina*) /321
 - 15.4 Poruchy pohlavní identity (*Jaroslav Žvěřina*) /322
 - 15.4.1 Transsexualita /322
 - 15.5 Poruchy sexuální preference (parafile) (*Jaroslav Žvěřina*) /323
 - 15.5.1 Pedofilie /324
 - 15.5.2 Fetišismus /325
 - 15.5.3 Exhibilicionismus /326
 - 15.5.4 Slídičství /327
 - 15.5.5 Patologická sexuální agresivita /327
 - 15.5.6 Sadismus (algolagnie) /328
 - 15.5.7 Masochismus /330
 - 15.5.8 Sexuální deviace kombinované /330
 - 15.6 Münchhausenův syndrom (faktitivní porucha, předstíraná porucha)
(*Ladislav Hosák*) /331
16. **Mentální retardace** (*Ladislav Hosák*) /332
17. **Poruchy psychického vývoje** (*Michal Hrdlička, Iva Dudová*) /337
 - 17.1 Specifické vývojové poruchy řeči a jazyka /337
 - 17.2 Specifické vývojové poruchy školních dovedností /339
 - 17.3 Specifická vývojová porucha motorické funkce /340
 - 17.4 Pervazivní vývojové poruchy /341
18. **Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v adolescenci**
(*Michal Hrdlička, Iva Dudová*) /357
 - 18.1 Hyperkinetické poruchy /357
 - 18.2 Poruchy chování /367
 - 18.3 Smíšené poruchy chování a emocí /375
 - 18.3.1 Depresivní porucha chování /375
 - 18.4 Emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství /376
 - 18.4.1 Separační úzkostná porucha v dětství /376
 - 18.4.2 Fobická úzkostná porucha v dětství /377
 - 18.4.3 Sociální úzkostná porucha v dětství /379
 - 18.4.4 Porucha sourozenecké rivality /380
 - 18.4.5 Generalizovaná úzkostná porucha v dětství /380
 - 18.5 Poruchy sociálních vztahů se vznikem specificky v dětství
a v adolescenci /382
 - 18.5.1 Elektivní mutismus /382

- 18.5.2 Reaktivní porucha přichylnosti v dětství /383
- 18.5.3 Dezinhibovaná přichylnost v dětství /383
- 18.6 Tikové poruchy /384
- 18.7 Jiné poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a dospívání /388
- 18.7.1 Neorganická enuréza /388
- 18.7.2 Neorganická enkopréza /389
- 18.7.3 Porucha příjmu potravy v útlém a dětském věku /390
- 18.7.4 Pika v útlém a dětském věku /390
- 18.7.5 Koktavost /391

- 19. **Pedopsychiatrické poznámky k některým diagnózám dospělého věku a dalším faktorům** (*Michal Hrdlička, Iva Dudová*) /393
- 19.1 Schizofrenie s časným začátkem /393
- 19.2 Pediatrická bipolární porucha /395
- 19.3 Deprese v dětství a adolescenci /397
- 19.4 Panická porucha /398
- 19.5 Posttraumatická stresová porucha /399
- 19.6 Týrané a zneužívané dítě /400

- 20. **Psychiatrická problematika u somaticky nemocných** (*Birgita Slováčková*) /403
- 20.1 Deprese u somaticky nemocných /403
- 20.2 Úzkost a úzkostné poruchy u somaticky nemocných /406
- 20.3 Delirium /407
- 20.4 Suicidium u somaticky nemocných /409
- 20.5 Psychická onemocnění u neurologických nemocných /409
- 20.6 Psychické poruchy u kardiovaskulárně nemocných /415
- 20.7 Psychické poruchy u onkologicky a hematologicky nemocných /418
- 20.8 Psychické poruchy v endokrinologii /420
- 20.9 Psychiatrické komplikace léčby kortikosteroidy /423
- 20.10 Konziliární psychiatrie /424

- 21. **Biologická léčba duševních poruch – psychofarmaka** (*Jiří Masopust*) /428
- 21.1 Antidepresiva /428
- 21.2 Antipsychotika /436
- 21.3 Anxiolytika /444
- 21.4 Hypnotika /447
- 21.5 Thymoprofylaktika /450
- 21.6 Kognitiva (spoluautor *Martin Vališ*) /457
- 21.7 Psychostimulancia /461
- 21.8 Antialkoholika /462
- 21.9 Terapeutické monitorování léků /463
- 21.10 Psychofarmaka v těhotenství a laktaci /463

22. **Biologická léčba duševních poruch** (*Michal Hrdlička, Libor Ustohal*) /466
 - 22.1 Elektrokonvulzivní terapie /466
 - 22.2 Další metody biologické léčby duševních poruch /474
 - 22.2.1 Neurostimulační (neuromodulační) metody /475
 - 22.2.2 Ostatní metody /482
23. **Psychoterapie duševních poruch** (*Petr Šilhán, Žuzana Svobodová, Jiří Michalec, Lukáš Humpl, Martin Hýža*) /487
24. **Resocializace a komunitní péče u duševních poruch** (*Ondřej Pěč*) /514
25. **Urgentní stavy a první pomoc v psychiatrii** (*Martin Hýža*) /526
26. **Sebevražda** (*Irena Žirková*) /538
27. **Psychosomatická medicína** (*Radkin Honzák, Vladislav Chvála*) /551
28. **Rozhovor s psychiatrickým pacientem** (*Petr Mílek*) /562
29. **Ošetrovatelská péče v psychiatrii** (*Jiřina Hosáková*) /572
30. **Etika v psychiatrii** (*Jan Libiger*) /581
31. **Právní problematika v psychiatrii** (*Jiří Švarc*) /588
32. **Stigmatizace v psychiatrii** (*Anna Hanušová*) /611
33. **Transkulturální psychiatrie** (*Petr Mílek*) /615
34. **Výzkum v psychiatrii** (*Ladislav Hosák, Michal Hrdlička, Jan Libiger*) /623
35. **Budoucnost oboru psychiatrie** (*Ladislav Hosák, Michal Hrdlička, Jan Libiger*) /627
- Seznam zkratk /629
- Rejstřík /632

Úvod

Cílem tohoto výukového textu je podat studentům medicíny aktuální informace o problematice duševních poruch, jejich příčinách, klinických příznacích a léčbě. Autoři usilovali o to, aby obor psychiatrie byl zachycen v celé své pestrosti. Kromě ryze biologicko-medicínských aspektů jsou tedy v učebnici zmíněna i další témata: historie oboru, organizace psychiatrické péče v naší zemi, vyšetřování duševně nemocných a zásady komunikace s nimi, psychologické metody léčby, začleňování postižených osob zpět do společnosti, souvislosti tělesných příznaků s duševními stavy, ošetrovatelství v psychiatrii, etika, právní problémy, stigmatizace duševně nemocných, transkulturní psychiatrie a další. Učebnici mohou využít také mladí lékaři, kteří se rozhodli profesně zabývat psychiatrií, případně specialisté jiných oborů medicíny.

Příjemné studium za autorský kolektiv přeje

Ladislav Hosák